

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ПРОЯВ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ НАРОДУ

REFERENDUM AS A MANIFESTATION OF THE DIRECT WILL OF THE PEOPLE

Потапова Д.І., студентка I курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Василенко А.В., студентка I курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Цю статтю присвячено дослідженню досить важливого поняття, інституту прямої демократії- референдуму. Проаналізовано і викладено сутність та основні характеристики референдумів. В статті зазначається про те, що референдум як прояв безпосереднього народного волевиявлення це- такий спосіб здійснення влади народом України, за яким громадяни безпосередньо голосують за прийняття певного рішення або нормативно-правового акту. Розглянуто явище демократії в контексті даної тематики. Також дана наукова робота висвітлює основні засади на яких ґрунтується таке явище як всеукраїнський референдум. В статті виокремлюється суб'єкти призначення(проголошення) референдуму та суб'єкти процесу референдумів.

Увага приділяється розгляду та вирішенню такого проблемного питання як недостатнє врегулювання розглянутого явища на законодавчому рівні протягом досить довгого періоду часу.

До того ж наголошується на різниці між предметами регулювання всеукраїнського та місцевого референдумів. Зауважується важливість місцевих референдумів як таких, що зміцнюють демократію в країні та розширюють можливості народу до волевиявлення. Проаналізовано значення та вплив референдуму на розвиток громадянського суспільства та загалом народу як носія суверенітету. В даній науковій роботі здійснюється аналіз статей Закону України «Про Всеукраїнський референдум», зокрема про порядок проведення такого правового інституту як референдум. Викладено власну оцінку даному правовому явищу як форми прямого народоправства.

На основі нашого дослідження були сформувані висновки, в контексті даної теми, відповідно до них, окрім основних узагальнень розглянутої тематики, нами пропонується внести корективи до Закону України «Про Всеукраїнський референдум», наголошується про прогалини в деяких положення, що стосуються місцевих референдумів або найкраще було б прийняття окремого нормативно-правового акту, який би здійснював детальне правове регулювання такого важливого підвиду інституту безпосередньої демократії як місцевий референдум. Ці новації в майбутньому сприятимуть уникненню правових суперечок та помилок при врегулюванні даного питання.

Ключові слова: референдум, всеукраїнський референдум, місцевий референдум, громадянське суспільство, народ, безпосередня демократія, правовий інститут, народоправство, волевиявлення.

This article is devoted to the study of a very important concept, the institution of direct democracy-referendum. The essence and main characteristics of referendums are analyzed and presented. The article notes that a referendum as a manifestation of direct popular will is a way of exercising power by the people of Ukraine, in which citizens directly vote for a decision or regulation. The phenomenon of democracy in the context of this topic is considered. This scientific work also highlights the basic principles on which such a phenomenon as the all-Ukrainian referendum is based. The article distinguishes the subjects of appointment (proclamation) of the referendum and the subjects of the referendum process.

Attention is paid to the consideration and solution of such a problematic issue as insufficient regulation of the phenomenon at the legislative level for a long period of time.

In addition, the differences between the subjects of regulation of all-Ukrainian and local referendums are emphasized. The importance of local referendums is noted as ones that strengthen democracy in the country and expand the people's ability to express their will. The significance and influence of the referendum on the development of civil society and the people as a whole as a bearer of sovereignty are analyzed. This scientific work analyzes the articles of the Law of Ukraine "On All-Ukrainian Referendum", in particular on the procedure for holding such a legal institution as a referendum. Own assessment of this legal phenomenon as a form of direct democracy.

Based on our research, conclusions were drawn in the context of this topic, according to them, in addition to the main generalizations of the subject, we propose to amend the Law of Ukraine "On All-Ukrainian Referendum". would be the adoption of a separate legal act that would carry out detailed legal regulation of such an important subspecies of the institution of direct democracy as a local referendum. These innovations in the future will help to avoid legal disputes and errors in resolving this issue.

Key words: referendum, all-Ukrainian referendum, local referendum, civil society, people, direct democracy, legal institute, populism, expression of will.

Вступ. Демократія – є основоположним принципом конституційного ладу. Вона розглядається як спосіб правління, який залежить від волі народу. Згідно з принципом народовладдя та відповідно до ч. 2 ст. 5 Конституції України «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування»[1].

Як зазначалося вище, реалізація влади народу здійснюється у двох основних формах: прямій(безпосередній) та через обрані представницькі органи влади (опосередкованій). Згідно з ст. 69 Конституції України, безпосереднє волевиявлення народу здійснюється через такі інститути як вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Розглядаючи, передусім, пряме народовладдя, яке є, на нашу думку, найважливішою формою демократії, бо дозволяє народу безпосередньо брати участь у вирішенні державних справ, можна виокремити такий її важливий інститут як референдум. Специфіка цього явища виявля-

ється в неоднозначності його регулювання. Ще донедавна цей процес народного волевиявлення регулювався лише окремими статтями Конституції України та законами України, що й викликало широкий спектр обговорень і досліджень на тлі цього питання. Закон України «Про Всеукраїнський референдум» був прийнятий 26.01.2021. Він закріплює основні положення з питань поняття, принципів, предмету та порядок проведення всеукраїнського референдуму.

Тому, виходячи з цього, актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю висвітлення сутності, особливостей та характеристики такого інституту народоправства як референдум, у зв'язку з неоднозначністю його правового регулювання та нещодавньому закріпленні його на законодавчому рівні. Також референдум є важливим засобом формування громадської думки, сприяє реалізації законних політичних прав громадян та як безпосереднє волевиявлення може стати у протилежність представницькій формі демократії.

Варто зазначити, що існує й такий вид народного волевиявлення як місцевий референдум, який з однієї сторони має правове визначення в Україні і проголошується в Конституції України, але наразі окремого законодавчого акту, що регулює порушене питання, на жаль, немає, проте до Верховної Ради України вже був поданий проект такого закону, який може допомогти це врегулювати.

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати сутність такого інституту народного волевиявлення як референдум, а саме:

а) висвітлити його основні характеристики, принципи та предмет;

б) дослідити положення Закону «Про Всеукраїнський референдум» про порядок проведення референдумів в Україні;

в) виокремити суб'єктів призначення (проголошення) та суб'єктів процесу референдумів;

г) порівняти всеукраїнський та місцевий референдуми;

д) проаналізувати, яке значення і вплив він становить на розвиток громадянського суспільства та демократії;

е) викласти своє бачення референдуму як складової безпосередньої демократії

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання про референдум як такої форми безпосереднього волевиявлення народу завжди викликало суперечності в провідних науковців та правників і зумовлювало активну дискусію між ними. Проблема дослідження становлення референдуму має надзвичайно важливе значення у сфері правильного розуміння цього конституційно-правового поняття як інституту безпосередньої демократії.

Дослідження, що стосуються сутності, розвитку, значення такого важливого явища як референдум висвітлювались у працях Шаповала В., Синцова Г., Білана С., Кириченко В. М., Соколєнко М. В., Кравченко В. та у інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що питанню з'ясування сутності референдуму як форми безпосередньої демократії свою увагу приділяли досить значна кількість науковців. Ось наприклад, на думку В. В. Комарової, референдум варто визначати як форму безпосередньої демократії, змістом котрої є волевиявлення визначеного законом числа громадян із будь-якого суспільно-значущого питання, окрім тих, що не можуть за законом бути винесені на референдум, і котрий має вищу юридичну силу та обов'язковий для виконання громадянами, органами та організаціями щодо котрих референдум має наказовий характер [2, с. 47].

В свою чергу В. В. Кравченко зазначає, що референдум – цінна форма безпосередньої демократії, яка полягає в голосуванні виборців чи певної, конкретно визначеної законом групи виборців, за допомогою якого приймаються рішення із усіляких питань державного чи самоврядного характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не мають бути винесені на референдум [2, с. 47].

На нашу думку, досить влучним є визначення інституту референдуму, яке пропонує С. Дерев'янку, з яким ми цілком погоджуємося. Науковець стверджує, що референдум – конституційний політико-правовий інститут, одна із пріоритетних форм особистої реалізації народом суверенної влади, котра полягає в прийнятті громадянами України, які мають право голосу, шляхом голосування Конституції, законів України та інших рішень з пріоритетних запитань місцевого чи загальнодержавного значення, та які мають вищу юридичну силу та вважаються обов'язковими для виконання [2, с. 47].

До того ж законодавець у Конституції України визначив чітку дефініцію поняття «Всеукраїнський референдум». Тож, як тлумачить Закон України «Про Всеукраїнський референдум», відповідно до ст. 1 під всеукраїнським референдумом слід розуміти форму безпосередньої демократії в Україні, спосіб здійснення влади безпосередньо

Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень шляхом голосування у випадках і порядку, встановлених Конституцією України та цим Законом [3].

Референдум як провідна форма прямої демократії в Україні ґрунтується на певних, визначених законом, основоположних засадах, врахування кожної з них є невід'ємною частиною порядку його проведення. Щодо цього, положеннями профільного Закону України «Про Всеукраїнський референдум» чітко визначений вичерпний перелік основних принципів проведення всеукраїнського референдуму. Відповідно до ч. 1 ст. 5 даного закону, Всеукраїнський референдум проводиться на основі таких загальних принципів:

1) принцип загального права голосу. Цей принцип означає, що право обирати мають всі громадяни України, яким на день голосування виповнилося 18 років. Це право називається активним виборчим правом і тлумачиться так тому, що будь-які прями або непрямі пільги або обмеження щодо виборчих прав громадян України залежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, ставлення до релігії, політичних переконань, роду і характеру занять, непередбачені цими Законами, забороняються [4];

2) принцип рівного права голосу полягає в тому, що всі громадяни беруть участь у референдумі на рівних засадах, і кожен виборець має лише і тільки один голос [5];

3) принцип прямого волевиявлення на всеукраїнському референдумі. В ст. 8 Закону України «Про всеукраїнський референдум» зазначається, що «громадяни України безпосередньо беруть участь в всеукраїнському референдумі та при вирішенні запитань, котрі виносяться на референдум»;

4) принцип вільної участі у всеукраїнському референдумі передбачає те, що громадяни України добровільно вирішують чи брати їм участь у референдумі. Застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню та вільному виявленню волі учасника всеукраїнського референдуму, забороняється [5];

5) добровільної участі у всеукраїнському референдумі;

6) таємного голосування. Він полягає у виключенні зовнішнього погляду й контролю за волевиявленням виборців. Забезпечується таємність голосування тим, що виборець заповнює виборчий бюлетень або маніпулює з машиною для голосування у закритій для сторонніх поглядів кабінці [4];

7) особистого голосування. Законодавець у ст. 11 Закону України «Про всеукраїнський референдум» визначив, що кожен учасник всеукраїнського референдуму голосує на референдумі особисто. Голосування за інших осіб чи передача учасником всеукраїнського референдуму права голосу будь-якій іншій особі забороняється [3];

8) однократного голосування. Цей принцип закріплений у ст. 12 Закону України «Про всеукраїнський референдум» та характеризується тим, що кожен український громадянин, котрий має право голосу на такому референдумі, має можливість реалізувати його під час здійснення такого референдуму тільки один раз та тільки на єдиній дільниці;

9) публічності та відкритості процесу всеукраїнського референдуму. Ч. 2 ст. 13 Закону України «Про всеукраїнський референдум» передбачає, що для забезпечення відкритості та публічності ходу всеукраїнського референдуму, комісії референдуму згідно із своїми повноваженнями:

– забезпечують перспективу ознайомлення громадян зі списками учасників цього референдуму;

– оприлюднюють дані про власний склад, режим роботи, місцезнаходження, про створення округів референдуму та дільниць;

– оприлюднюють наслідки ходу всеукраїнського референдуму;

– надають другу інформацію в випадках, передбачених оцим Законом [3]. З огляду на сутність поняття референдум, варто зазначити, хто є суб'єктами даного державотворчого процесу. Спираючись на Закон України «Про Всеукраїнський референдум», згідно з ст. 24 суб'єктами процесу всеукраїнського референдуму є:

- 1) виборець;
- 2) Центральна виборча комісія;
- 3) комісії з всеукраїнського референдуму, утворені відповідно до цього Закону та Закону України «Про Центральну виборчу комісію»;

- 4) ініціативна група всеукраїнського референдуму, утворена відповідно до цього Закону;

- 5) політична партія, зареєстрована в Центральній виборчій комісії як прихильник або опонент питання всеукраїнського референдуму;

- 6) громадська організація, зареєстрована в Центральній виборчій комісії як прихильник або опонент питання всеукраїнського референдуму;

- 7) офіційний спостерігач від ініціативної групи всеукраїнського референдуму, політичної партії, громадської організації, зареєстрованої як прихильник або опонент питання всеукраїнського референдуму, а також від громадської організації, до статутної діяльності якої належать питання, пов'язані з процесом виборів та всеукраїнського референдуму або із забезпеченням виборчих прав громадян України, зареєстрований відповідно до вимог цього Закону.

Щодо порядку проведення референдумів в Україні. Слід наголосити, що референдум може бути як всеукраїнським, так і місцевим. Різниця між ними полягає у статусі питань, що порушуються. Так, під час всеукраїнського референдуму вирішуються питання загальнодержавного значення, тобто вирішення яких впливає на долю всього Українського народу [3, ст.1], а на місцевому – місцевого значення, питання органів місцевого самоврядування певної адміністративно-територіальної одиниці, що внесені до предмету їх видання. Також, згідно зі статтею 4 Закону України 1991 року «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», що втратив чинність на підставі Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року, предметом місцевого референдуму може бути питання дострокового припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної у місті ради та сільського, селищного, міського голови. Вищезгадані види референдуму мають однаковий порядок проведення та організації, але на сьогодні проведення місцевих референдумів фактично неможливе у зв'язку з тим, що новий Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 26.01.2021 не має положень про місцеві референдуми та відповідно скасовує чинність попередніх законів. Тобто наразі законодавство має прогалини стосовно питання про місцеві референдуми. Тому надалі піде мова про порядок проведення й організацію саме всеукраїнського референдуму.

Проведення такого референдуму складається з кількох стадій, а саме: його призначення (проголошення); підготовка і безпосередньо проведення референдуму; голосування і визначення результатів; опублікування і введення в дію законів та інших рішень, прийнятих на референдумі. Порядок призначення (оголошення) референдуму залежить від його предмету. Так, наприклад, референдум з питання про зміну території України призначається Верховною радою України. Згідно з п. 5 ст. 27 Закону України «Про всеукраїнський референдум», у постанові Верховної Ради України про призначення всеукраїнського референдуму щодо питання про зміну території України визначається дата проведення всеукраїнського референдуму про зміну території України, яка призначається на останню неділю шістдесятиденного строку з дня опублікування

постанови Верховної Ради України про його призначення, та питання, що виносяться на всеукраїнський референдум. У свою чергу референдум щодо змін Конституції України призначається Президентом України. Закон, який передбачає внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України, повинен бути прийнятий не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України та підписаний Головою Верховної Ради України закон, а вже після невідкладно направляється Президенту України [6, ст. 26]. Потім Президент України не пізніше як на п'ятнадцятий день після отримання закону видає указ про призначення всеукраїнського референдуму з цього питання, в якому визначається дата проведення всеукраїнського референдуму, якою є остання неділя шістдесятиденного строку з дня опублікування указу, та сформульоване питання, що виносяться на всеукраїнський референдум.

Окрім вищезазначених референдумів, проводиться також референдум за народною ініціативою. Його проголошує Президент України на вимогу не менш як 3 мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по 100 тисяч підписів у кожній області [6, ст. 28]. Порядок проведення такого типу референдуму і його підготовка дещо відрізняється від попередніх, бо це складний процес, який передбачає додаткові етапи, зокрема, повідомлення про збори, збори громадян, реєстрацію ініціативної групи, збір підписів, перевірку підписів та безпосередньо оголошення референдуму. Важливо зазначити, що всеукраїнський референдум не може призначатися (проголошуватися) чи проводитися в умовах воєнного чи надзвичайного стану на всій території України.

Щодо передостаннього етапу референдуму, то голосування виборців на всеукраїнському референдумі здійснюється за допомогою бюлетеня або шляхом електронного голосування, що є ключовою новацією ухваленого у 2021 році Закону України «Про всеукраїнський референдум». Тобто цей законопроект передбачає запровадження електронних процедур під час проведення референдуму, а саме створення автоматизованої інформаційно-аналітичної системи для проведення електронного голосування. Підбиття підсумків здійснюється, згідно зі статтею 117 Закону, Центральною виборчою комісією, яка складає протокол з відомостями про підсумки голосування у двох примірниках. Як вже було зазначено, останній етап референдуму передбачає опублікування і введення в дію законів та інших рішень, прийнятих на референдумі, що здійснюється у відповідному порядку зі статтею 119 Закону. Тобто прийнятий або затверджений на всеукраїнському референдумі закон офіційно оприлюднюється протягом п'яти днів після офіційного оголошення ЦВК результатів всеукраїнського референдуму і датується днем проведення всеукраїнського референдуму із зазначенням про його затвердження (прийняття) всеукраїнським референдумом.

Право на участь у референдумі є невід'ємним конституційним правом, але не кожний громадянин прагне реалізувати його. Якщо ми звернемося до статистики президентських виборів 2014 р., то побачимо загальний відсоток явки виборців 60,29% [7]. Приблизно таку ж ситуацію ми маємо з присутністю голосуючих на референдумах. Таким чином виникає звичний у політичній системі атрибут – абсентеїзм. Як зазначається в Сучасній Енциклопедії України, абсентеїзм – це відмова громадян від участі у виборах представницьких органів влади, глави держави, посадових осіб, байдуже ставлення людей до своїх політичних прав, ухилання від виконання громадянських обов'язків [8]. Він є феноменом політичного життя будь-якої демократичної держави і залежить від менталітету та традицій її народу. Серед причин такого

прояву виокремлюють зневіру в демократичність референдуму, його чесність, через ряд випадків в історії проведення референдумів, після яких більшість населення не зацікавлена у його результатах, адже наперед переконана, що референдум сфальсифіковано. Також на політичну активність громадян впливає їх економічне становище, за деякими спостереженнями, саме населення з нижчим рівнем доходів більш схильні до абсентеїзму.

Також варто зазначити, що таке явище дуже поширене саме серед молоді, незважаючи на те, що саме референдум дозволяє їй розвивати свій потенціал. Щоб припинити пасивність громадян в соціально-політичному житті, необхідно підвищувати їх політичну культуру та вирішувати соціально-економічні проблеми у суспільстві.

Оскільки одним із основоположних принципів українського конституціоналізму є принцип народовладдя, сутність якого полягає в тому, що джерелом влади в Україні є народ, а способом здійснення влади безпосередньо Українським народом є референдум, то необхідність такої форми волевиявлення народу є очевидною.

На нашу думку, такий інструмент як референдум має право бути і є вкрай необхідним для держави, бо він доводить у певній країні наявність демократії. Окрім цього, він покликаний регулювати відносини між державною владою та народом, особливо з питань загальнодержавного масштабу, що потребують голос кожного громадянина. Тож саме завдяки такому інструменту влада може прослідкувати за основними тенденціями загальнонародної думки та проаналізувати їх, щоб забезпечити належний захист інтересів громадян та запобігти потенційно можливим конфліктам між владою та народом. І насамкінець проголошення чи призначення референдуму позитивно впливає на ставлення народу до влади.

Враховуючи вищевикладене, ми вважаємо відсутність на сьогодні інституту місцевих референдумів грубим порушенням світових демократичних стандартів, оскільки саме за допомогою місцевих референдумів територіальна громада та її члени мають можливість легітимізувати свою публічну волю в рішеннях, яке має певну юридичну силу [9].

Висновки. Конституційне право в сучасних розвинутих державах ґрунтується на принципі демократії, яка може здійснюватися в прямій формі та опосередкованій. Ми дійшли висновку, що перспективним інститутом для здійснення безпосереднього народовладдя є саме референдум, зміст якого полягає в прийнятті громадянами певної держави рішення щодо суспільно значущих питань шляхом голосування. Для того, щоб обрати для себе дефініцію до поняття референдум, ми звернулися до праць багатьох вчених і в результаті зупинилися на визначенні С. Дерев'янка. Тобто ми погоджуємося з думкою науковця, що референдум – конституційний політико-правовий інститут, що має першість серед інших форм особистої реалізації суверенної влади народом. Щоб зрозуміти сутність предмету нашого дослідження, ми розглянули основні принципи його проведення. Так, вони знайшли своє відображення в чинному Законі України «Про всеукраїнський референдум». На законодавчому рівні закріплено наступні принципи: загального права голосу; рівності; вільної участі у всеукраїнському референдумі; прямого волевиявлення; добровільності; таємності голосування; особистої участі в голосуванні; однократного голосування; публічності та відкритості процесу всеукраїнського референдуму.

Варто зазначити, що порушення вищезгаданих принципів ставить під сумнів легітимність такого референдного процесу і накладає відповідальність на його суб'єктів. До них відносять: виборців; Центральну виборчу комісію; комісії з всеукраїнського референдуму; ініціативну

групу всеукраїнського референдуму та її офіційного спостерігача; політичну партію та громадську організацію, які можуть виступати як прихильники або опоненти питання всеукраїнського референдуму. Також у досліджуваному державотворчому процесі існують суб'єкти, що уповноважені проголошувати чи призначати його. Так, ми з'ясували, що Президент України призначає всеукраїнський референдум, що порушує питання внесення змін до Конституції України, а також наділений правом проголошувати референдум за народною ініціативою. Окрім цього, існує суб'єкт, що призначає референдум стосовно питання зміни території України. Ним є Верховна Рада України.

Важливу роль у нашій науковій праці було віднесено дослідженню питання про порядок проведення референдумів в Україні, що викладений в положеннях Закону «Про Всеукраїнський референдум». Оскільки Законом не було закріплено положення про стадії цього процесу, то ми сформували їх самостійно на його основі.

Отже, на нашу думку, проведення референдумів здійснюється декількома стадіями, а саме: його призначення (проголошення); підготовка і безпосередньо проведення референдуму; голосування і визначення результатів; опублікування і введення в дію законів та інших рішень, прийнятих на референдумі. В ході нашої роботи було окремо розібрано кожний із згаданих етапів. Нами також було виокремлено, що референдум за народною ініціативою має більш складну структуру проведення, що має додаткові етапи.

Стосовно класифікації референдумів, то ми провели чітку лінію розмежування між їх видами за територіальною ознакою. У конституційному праві існує два види референдумів за цією ознакою, а саме місцеві та всеукраїнські. Різниця між ними полягає насамперед у предметі їх відання, а саме у статусі питання, що розглядається. Так, на всеукраїнському референдумі розглядаються питання загальнодержавного характеру, а на місцевих референдумах його учасниками вирішуються питання, що стосуються проблем певної адміністративно-територіальної одиниці.

У ході дослідження, нами було порушено проблему абсентеїзму. Ми дійшли думки про те, що це явище є природним для громадянського суспільства будь-якої держави із демократичним ладом, адже не всі його члени є політично свідомими. Щоб зупинити політичну пасивність громадян, необхідно в першу чергу усунути проблеми суспільства певної держави, які підривають його довіру до влади. А також слід підвищувати свідомість громадян у сфері політичної культури.

На закінчення можна зробити висновок: референдум є необхідною складовою безпосередньої демократії. Саме він сприяє забезпеченню соціальної функції народу – суспільному контролю за діяльністю представницьких органів. Також інститут референдуму підвищує інтерес громадян до загальнодержавних справ, підсилює їх вплив на політичне, господарське та культурне життя держави, бо на референдум виносяться питання саме такого значення. Окрім цього, така форма волевиявлення народу запобігає виникненню непорозумінь чи конфліктів між представниками влади та народом. Тому ми вбачаємо потребу в усуненні прогалин у законодавстві щодо питання про місцеві референдуми, яка, на жаль, на сьогодні існує. А також вважаємо обов'язком законодавців врахувати загрози національній безпеці України під час формування чинного законодавства, щоб усунути можливість використання місцевих референдумів як знаряддя для порушення територіальної єдності і цілісності нашої держави, прояв сепаратизму, в умовах воєнних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
2. Пришляк Н.Р. Референдум як форма безпосереднього народовладдя : магістерська робота. Тернопіль : ЗУНУ, 2017. 111 с.
3. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26 січня 2021 р. № 1135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-ix> (дата звернення: 19.05.22).
4. Конституційне право України : мультимедійний навч. посіб. / Колодій А.М та ін. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil6.html.
5. Бондар М.Ю. Принципи конституційних референдумів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 4.
6. Про всеукраїнський та місцеві референдуми : Закон України від 3 липня 1991 р. № 1286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12/ed19910703>
7. Грязев А. В. Абсентеїзм в Україні: поняття, причини та шляхи подолання : зб. тез доп. студентів, аспірантів та здобувачів – учасн. 73-ї звіт. конф. Одеського національного університету імені І. І. Мечникова . Одеса : Фенікс, 2017 . С. 193–197.
8. Абсентеїзм. *Енциклопедія сучасної України*: веб-сайт. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42245.
9. Л. Муркович. Місцевий референдум як форма безпосередньої участі населення в управлінні місцевими справами . *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 4. С. 251–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2013_4_30.
10. Конституційне право України : підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін. ; за ред. Т. М. Слінько. Харків : Право, 2020. 592 с.
11. Компас: посібник / П. Брандер та ін. ; за ред. Руї Гомес. Страсбург, 2020. 624 с.
12. Білан С. В. Зародження та встановлення інституту референдуму: історично-конституційний аналіз ранніх форм референдуму. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/2_2017/part_2/4.pdf.
13. Кириченко В. М., Соколенко, Ю. М. Референдум як форма безпосередньої демократії: історико-правові. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 52–59.